

ПРОСЛІДКИ ДОІНДІОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОРОНІМІЇ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

У Карпатах гір і гірських назв, звісно, багато. У галицькій Гуцульщині С. Грабець назбирав 826 різних гірських назв, а рахуючи й тотожні — 965 [34]. У Бойківщині Я. Рудницьким зафіксовано 627 назв, а з тотожними — 1017 [23]. На порівняно невеликій території буковинської Гуцульщини віднайдено понад 400 назв гір [14]. Стосовно інших регіонів Східних Карпат такі підрахунки нам невідомі. Але оскільки зазначені території складають менше чверті усього гірського масиву, можна висновувати, що загалом у межах Східних Карпат існує десь близько 10000 оронімів, тобто приблизно така сама кількість, як і гідронімів.

Панівна більшість цих оронімів за своїм постанням є слов'янською, найчастіше — українською. Для буковинської Гуцульщини, тобто — для карпатської частини Чернівецької обл., існують такі підрахунки: 89,6% оронімів — слов'янські, 8% — румунські та 2,4% — неясні [13:35]. Нас на разі й цікавлять оті 2,4%. Кількість неясних оронімів більш-менш характерна для усього карпатського регіону. Неясні вони, власне, тому, що українська оронімія вивчена значно гірше, ніж українська гідронімія. А джерелом неясності є або субстратне, дослов'янське постання, або архаїчна, древньослов'янська, нині вже не усвідомлювана організація. В обох випадках з етногенетичного погляду цей невеличкий оронімічний прошарок є найінформативнішим і найцікавішим.

В. Ілліч-Світич свого часу, аналізуючи карпатську орографічну термінологію, обережно висловився, що термінологія ця “безперечно свідчить про асиміляцію в районі Карпат іншомовного субстрату, який не піддається, однак, точному визначенню” [11:231]. Проте поступово таке визначення з більшою чи меншою певністю потроху окреслюється.

Не виключено, що окремі карпатські ороніми мають доіндоєвропейське походження, пропоноване вже для назв **Товтри**, **Татри** [16:4-6]. Така думка висловлювалася й щодо назви **Карпати** і щодо назви **Бескиди**. Автор останньої, чеський ономаст Вацлав Поляк, пов'язував оронім Бескиди з “арктобалтським” субстратом — в його розумінні угрофінським [39:180]. Пізніше цей саме дослідник адресував

доіндоєвропейській давнині (“праєвропейській”) ще цілий ряд балканських і карпатських оронімів та оротермінів, напр. **бердо** *скеля, горб; обрив, прірва*, пор. гори **Бердо, Берце** у Бойківщині, **Бердо, Берда** у Гуцульщині [41:89-94]; топонімічний ареал цього терміна є досить широким, але центральну, вихідну його частину становлять Карпати [4:119-120]. Однак бердо — це праслов'янське слово виразно індоєвропейського походження [9,1:169; 29,3:165], тут маємо, отже, древній слов'янський внесок до оронімії Карпат.

Досить скептично оцінює праєвропейські етимології В.Поляка відомий швейцарський мовознавець Й.Губшмід [25:239]. Але сам теж їх висуває. Зокрема це стосується популярного у Карпатах ороніма **Ма́гура**. При докладнішому розгляді цього ороніма відкриваються цікаві речі. У гуцулів маємо назви гір **Ма́гура** (6 об'єктів), Велика **Ма́гура**, Мала **Ма́гура**, **Ма́гурка**, **Ма́гуркү** [34:131, 182], у бойків **Ма́гура**, **Могура** (кілька об'єктів), **Ма́гурка**, **Ма́гурец**, **Dudlat Ма́гура** [23:59], є гора **Ма́гура** на Буковині, трапляється ця назва і в інших місцях Карпат. “Карпатський діалектологічний атлас” [12:76] фіксує даний оронім в дев'яти українських селах (обстежено 137) у формах **Ма́гура**, **Магу́ра**, **Ма́гура**, **Магу́ра**, **Могу́ра**. У Словаччині відзначено 24 гори **Magura** і ще 10 похідних утворень — **Magurka**, **Magurica**, **Magurič** [38:175-176].

І С.Грабець, і Я.Рудницький цілком слушно уміщують свої матеріали серед назв, утворених від гірських термінів, бо оротермін **ма́гура** (зрідка з наголосом на середньому складі магу́ра) *висока відокремлена гора* [17:236; 20:357] широко знаний у Карпатах і в межах України — тільки у Карпатах. Термін цей прийнято розглядати як запозичення з рум. **măgură** *горб, невисока гора, гора* [34:42; 8:91, 95; 23:25; 9, 3:365]. В.Углар для терену Ліптова наявні там ороніми **Magura**, нар. **Moguра** навіть пов'язує конкретно з валаською колонізацією, датуючи їх появу кінцем XIV ст. [43:95].

Гірські назви **Ма́гура**, **Ма́гурік**, **Ма́гуріца**, **Ма́гуріта**, **Ма́гуретул** широко знані в Румунії [35:33], а сам рум. термін **măgură** (варіант: **măgulă**, діал. з серединним наголосом **măgúřă**) етимологізують з алб. **măgullë** *горб, невисока гора* [32:484]. Між тим албанське слово розглядають як запозичення у слов'ян чи з румунської мови [25:243-245]. Слов'янське джерело — псл. ***mogyla**, укр. **могила** вказують зрештою і для рум. терміна [9,3:356]. Виходить щось на взірць зачарованого кола.

Але слов'янське ***mogyla** було запозичене в румунську мову у вигляді **movilă** [32:518], і широке відбиття цього терміна в румунській топонімії — **Movila**, **Movilele**, **Movilița**, також у варіанті **Mojila** [35:33-

34] — засвідчує давність цього засвоєння. І навряд чи румуни запозичували у слов'ян могилу аж два рази, причому з такою різною фонетичною реалізацією.

А сама слов'янська лексема етимологізується дуже погано. Найкраще, що пропонує тут наука, - досить наївний зв'язок із дієсловом **могти**: *панівне місце* [24,2:635] чи інакше: *що змогли, те й насипали* — *вийшла могила* [9,3:493]. Тому вже давно обговорюється питання, що слово могила, а отже й пов'язане з ним магура, — це древній доіндоєвропейський релікт, субстратний залишок якоїсь мови, що функціонувала в Європі до приходу індоєвропейців [37:304]. Й. Губшмід локалізує її на Балканах, а продовження лексеми, збереженої у слов'янському **могила** і **магура**, знаходить у багатьох романських мовах — аж до ісп. *maiano* та порт. *malhão* [25:243-245]. Первісний сенс слова — вказівка на природну височину чи гору. Значення штучної, насипної височини та поховання є вторинними.

Субстратна інтерпретація укр. терміна **магура** *висока гора* добре пояснює його семантичну розбіжність з рум. *măgură* *невисока гора, горб*. Йдеться про те, що доіндоєвропейське **magula* потрапило до праслов'янської мови до переходу $\bar{u} > u$ (ы) й тому розвинулося в **могыла**, а у Карпатах це слово прийшло до слов'ян (через фракійське посередництво) як орографічний термін уже після переходу $\bar{u} > u$ й тому набуло форми магура. Кінцеве **-ра** (а не **-ла**) може бути румунським внеском або, швидше, впливом слова гора, пор. мікротопонім Магорка поблизу Свидника [31:102], оронім Магора у Бойківщині [23:59]. Пізнішим, порівняно з могилою, проникненням магури до карпатських слов'ян пояснюється вокалізм **а**. А збереження проривного **г** зумовлене міцними позиціями цієї фонемі у карпатських говірках української мови [пор. 15:21-22]. Втім, Ю.Удольф, який кваліфікує термін магура як древнє слов'янське утворення, бачить тут корінь іє. **meġ(h)*- *великий*, пор. гр. $\mu\epsilon\gamma\alpha\varsigma$, з відсутньою сатемізацією й суфіксом **-ур/-ор** [42:529].

Певну аналогію до розглянутого становить термін **гóрган** *вершина (високої) гори* [23:20], **гóрганс** *каміння на горі* [34:37; 17:224]. Термін цей дуже поширений в оронімії Східних Карпат. Передусім йдеться про центральну частину Бескидів на Бойківщині та Гуцульщині, яку географи іменують Горгани [7,2:478; 3:965; 10:1981], а місцеве населення, не вживаючи цієї узагальненої множинної форми, іменує тут чимало окремих гір в однині — Горган (три гори), а також з диференціюючими ознаками — Бурачківський, Вишківський, Илемський,

Козій, Малий, Великий, Синій Горган [34:126-127; 23:57]. Я. Головацький [5:83] подає навряд чи виправдану пом'якшену форму Горгань з кінцевим наголосом.

Термін **гoрган** усі вчені одностайно виводять з рум. *gorgan* курган [34:37; 23:20; 30:196]. Румунська лексема поширена в оронімії Румунії: *Gorgan, Gorganul* (12 об'єктів), *Gorgana, Gorganele, Gorgani* та ін., також з фонетичною варіантністю: *Corhana, Corhanul, Corhani, Corcanul* [35:36]. І виводять її з рос. [32:342] або укр. **курган**. Українському поясненню віддає перевагу Й. Йордан, бо воно ліпше мотивується географічно і не заперечується фонетично, пор. наведені топоніми типу *Corhanul* і варіанти апелятива *corhan, curhan* із щільним, а не проривним звуком [35:36].

Взаємообмін термінами (українці румунам — курган, а румуни українцям -фонетично трансформований горган) не міг бути аж надто давнім, бо в межах Славії слово курган свідчиться, власне, тільки у східних слов'ян (уперше — під 1224 р.), а подибуване в деяких західно- та південнослов'янських мовах уважається російським запозиченням. Східні ж слов'яни взяли це слово у тюрків, найімовірніше — з куманської (половецької) мови, де *kurgan* — фортеця, висока могила [9,3:152]. Однак тлумачення слова як блукаючого тюркізма робить незрозумілим його значне поширення у карпатській топонімії. Чи не має воно зв'язку із оронімом *Karkonosze* й, відповідно, древньої, ще доіндоєвропейської генези? Пор. ще гідронім *Korghany* у басейні Західного Бугу [33:158].

В. Поляк, ґрунтовно заналізувавши всі існуючі тлумачення ороніма Крконоше, приєднався до думки Й. Губшміда про доіндоєвропейське постання першого компонента цього композита (окрім широких іє. паралелей, зокрема кельтських та західнороманських, є й неіє., напр., бербер. *akerkus* *скеля*; вихідна форма **kurk-* > псл. **кърк*) і прийнятно пояснив другий його компонент як германський переклад першого, пор. англосакс. *paess* *скеля* тощо. Він же долучив до інтерпретації компонента **кърк* і подзвінчену форму — алб. *gërgalle* *кам'янисте місце, осип* [40:227-234], що не може бути відокремленою від карпатського оротерміна **горган**.

З того всього з високим ступенем імовірності можемо висновувати, що українська та румунська мови лексемами не обмінювалися, а обидві зберегли древній оронімічний релікт, в укр. — з **гърг-*, подзвінченням вихідного **кърк*, пор. ще [36:160-161]. І тут теж дуже ймовірним є фракійське посередництво. А тюркський **курган** до генези

слова **горган** відношення не має. Курган міг вплинути на цю автохтонну форму лише вторинно, якщо взагалі хоч якось вплинув.

Виразним псевдорунізму є ще одна карпатська орографічна група. Йдеться про оротермін **гропа** *кітловина на полонині*, пор. ще гропи, род. *грозіз місцевість, вкрита ямами, ярами* [3:11]. Термін **гропа** відомий і з ширшим значенням *полонина* та є переважно карпатським, хоч Т.Марусенко зафіксувала його також у Житомирській та Кіровоградській областях [17:225]. Цьому термінові відповідає чималий ряд оронімів. пор. гуцульські гори Гропа (4 об'єкти) [34:138], множинне Гропи [там само], Мала Гропа [22:26], бойківські Грофа і Кін Грофецький [10:37; 19:30; 23:75], одينية Гропа, Грофа *гора у Карпатах, Стрийського повіту* [5:93]; словацькі гори Ггара (3 гори), Ггару (2 гори), також Gróffia, Grófovec [38:159]. Практично усі дослідники виводять цей термін і, відповідно, пов'язані з ним ороніми з рум. *groară яма* [9,1:601; 8:93-94]. Але ця рум. лексема, маючи в Румунії значне топонімічне поширення [35:28-29], у свою чергу виводиться з алб. *gropë яма, прірва* [32:348; 6:19], яке етимологізується з псл. *grobъ [3:11]. Однак це етимологічне коло незадовільне ані фонетично (поява **ц**, а надто **ф** з **б** залишається незрозумілою), ані семантично, ані територіально. Адже термін **гропа**, з фонетичними і значеннєвими варіаціями, знаний зі слов'янських мов також польській, словацькій, чеській, болгарській, сербській і хорватській. Можемо досить надійно висновувати, що перед нами типовий карпатизм, причому з тих, що їх джерелом став "найдавніший субстрат" [1:12-13]. Оскільки лексема надійної іє. етимології не має, В.Махек зіставив її з італ. *gгерро урвище, схил* і відніс до праєвропейських, тобто доіндоєвропейських [37:117]. Мабуть, це дійсно так і є.

Не можемо виключити можливість доіндоєвропейського постановня оронімів, пов'язаних з терміном *холм горб*. Термін цей в українській мові вживається зрідка, але все ж фіксується [17:253; 20:595]. В українських текстах XIV-XV ст. він активно вживався [26:146]. А ось у Заставнівському районі Чернівецької обл. є узвищення **Хом** і біля нього поле *Над Хомом*. Ця назва **Хом** — фонетично закономірний результат розвитку *холм > ховм > хом*. Цей автономний розвиток (при повному забутті твірного терміна) і поява нерухомого наголосу свідчать про не книжне і не чужинецьке, а народне й древнє постановня назви. У бойків двічі фіксуються назви гори **Хом**, в одному випадкові — з красномовним варіантом *Хоум* [23:57]. На фоні назви **Хом** і гуцульські ороніми **Хомяк** [28:4] чи **Хомек**, він же Stóg Chomiakowski, також

Chomeński Grzbiet, Chomińska Góra чи просто Chomeńskij [34:177] разом з горою Гомул, з рум. артиклем [28:1; 34:128], бойківські Chomowiec, Chomyńskie [23:71] варто пов'язувати не з антропонімом Хома, як то чинять записувачі, а теж із терміном холм. Пор. ще старовинне українське місто Холм (і Холмську Русь), що нині знаходиться у Польщі.

Термін холм знаний є усім трьом групам слов'янських мов і сягає праслов'янських часів. Псл. *xъltъ виявляє особливі зв'язки з германськими мовами (пор. хоча б Стокгольм) і тому вважається дослідниками запозиченням з герм. *hulma-. М. Фасмер стоїть на цій позиції категорично [24,4:255], а О.Трубачов — з певними ваганнями ("скоріш за все"), відхиляючи проте заперечення А. Брюкнера проти запозичення як надто загальні [29,8:138-139]. Але думка А. Брюкнера має серйозні підстави. Топографічні назви не запозичуються так, як назви мандрівних предметів. Етнос мусить мешкати при тих топографічних об'єктах, для яких витворює наймення, що його можуть успадкувати етноси-наступники. Тому міркування В. Махека, що слов'янська та германська лексеми успадковані з праєвропейської (доіндоевропейської) мови, імовірно з *kulm-, звучить досить переконливо, тим паче, що на думку вченого, "слов'яни та германці мають багато топографічних "праєвропейських" назв" [37:158, пор. 76]. Виразне збереження цієї лексеми у карпатській оронімії та своєрідний, автономний озвиток цієї оронімії (Хом!) промовляють, разом із самою специфікою рельєфу, за те, що передача слов'янам доіндоевропейського слова, звісно через посередників, відбулася первісно саме у Карпатах.

Нібито про це свідчить і древній оротермін, пов'язаний з лексемою холм і представлений у межах української мови передусім у Карпатах, причому представлений рясно і з численними варіантами: а) чолб [34:34], чолопок, можливо сюди ж і чубок [17:253]; б) щолб, щовб, щоб, також щолба, щовба, щолопок, шомб, шомбур [17:254], шчоўп, щціп (род. щчуба), штовб [21:396], ščoubók, ščoubuk [23:32]. Значення всіх цих варіантів практично тотожне — *вершину гори*. У карпатській оронімії термін цей відбитий дуже масштабно. Я. Рудницький зафіксував у бойків 9 гір з назвою Щовб, притому варіант з д, Szczołb, він знайшов тільки на картах [23:59]. Є. Поспелов у центральній частині Східних Карпат відзначив 5 гір з назвою Щолб [22:25]. Ороніми Щовб і Шомб зафіксовані в різних місцевостях Буковини, де термін щовб означає невисоку гору з заокругленою вершиною та порослу лісом.

М. Бліха знайшов в Ондавській і Топлянській долинах Східної Словаччини понад 60 топонімів з назвою *Šcob*, *Šcop*, у некінцевій позиції — тільки з дзвінким приголосним: Na *Šcobi*, а також назви *Čop* та *Čolp* [31:156, 58]. Сюди ж і відома прикордонна станція Чоп. Довідник вказує у Словаччині 6 гір *Šcob*, а також *Šcobik* і *Šcoby* [38:193].

Варіанти терміна є в основному у результаті автономного, вже оронімічного його фонетичного жаття. Так, форма *шомб* — елементарна асиміляція звукосполучення *шб* чи може ще давнішого *лб*: *шовб*, *шолб* [пор. 27:22]. Асиміляція могла дійти й до повного поглинення попереднього приголосного: *шоб*, *чоп* (і *чубок*). Оглушення *б* трапляється не тільки у кінцевій позиції, як то засвідчують матеріали М. Онишкевича та М. Бліхи. Похідні *шолопок*, *чолопок* (з другим повноголоссям) демонструють у лексемі давню паралельність кінцевих *б/п*. Тут маємо повну відповідність до пари *стовб* — *стовп*, що відбиває коливання *б/п* ще індоєвропейського рівня [24,3:765]. У парі *човб* — *шовб* первинним маємо визнати перший, менш поширений варіант, а другий — найімовірніше його префіксальним ускладненням, пор. *щастя*, *псл. *sūčestūje*.

Ця вихідна форма *човб* < *чолб* визнається етимологічно неясною [30:198]. О. Трубачов, зважаючи на *чес. člup*, діал. *čup горб* та *рос. діал. челпан горб, гірка*, реконструює *псл. *čūlŕū*, з глухим приголосним, але теж називає це слово “неясним утворенням” [29,4:144]. До речі, один з доказів цієї реконструкції, *рос. челпан*, на досить аргументовану думку О.Матвеева, є зовсім не слов’янським утворенням, а фінно-угорським запозиченням [18:26-29]. І з цих двох інтерпретацій треба обирати: або — або. Говорити про “контамінацію питомого й запозиченого слова” [2:25] абсолютно недоречно. Хіба в душі “арктобаттських” ідей В. Поляка...

Між тим В. Махек висловився за “праєвропейське” (доіндоєвропейське) постання слова **sŕlŕ*, етимологічно пов’язуючи його з **xŕlŕm*. Йдеться про співвідношення **kulm-* : **kilm-* із зміною *m/p* (чи *b*) в останньому випадкові [37:76]. У другому виданні свого словника В. Махек уже вдався до реконструкції *псл. *ščūlŕū*, а не **čūlŕū* і відзначив германські зв’язки цього слова, зокрема *англ. shelf мілина* (пор. запозичене відти *шельф*), що не заперечує ймовірності його доіє. постання. Утім, усі етимологічні труднощі цього справді важкого для інтерпретації слова, здається, були б подолані, якби його пов’язувати не з *xŕlŕm*, а із згаданою древньою парою **st ūlbū* — **stūlpū*, однак — з прийняттям йотової епентези (експресивна інфіксація?): **stjūlbū* — **stjūlpū*.

Якщо в гідронімії ми не віднайшли жодного доіє. сліду, то у карпатській оронімії таких слідів трохи призбиралося — 5, а з Товтрами 6 оронімічних груп, пов'язаних з певним оротерміном (чи кількома спорідненими термінами).

Натомість у гідронімії Карпат зафіксовано чимало досить виразних давньоєвропеїзмів, тоді як в оронімії маємо лише одну давньоєвропейську орогрупу сигла. І дуже показово, що й вона генетично пов'язана з гідрооб'єктами, а не з рельєфом.

Як витлумачити цю розбіжність? Пояснення, гадаємо, доволі просте. Давньоєвропейці прийшли до Карпат з рівнинних місцевостей, тобто з гарним річковим досвідом і з поганим — гірським. Тому іменування (власне — термінологію) гр вони значною мірою засвоювали від тубільного доіндоєвропейського населення (а воно у Карпатах було, що доводиться археологічно), а річкам давали свої власні імена, частина яких дожила до наших днів. Власне кажучи, саме тому, що давньоєвропейці, з'явившись у Карпатах, добре знали, що таке річка, і погано-що таке гора, карпатська оронімія ліпше зберегла давнину, ніж карпатська гідронімія. Цей феномен зиявляється і в інших випадках.

Література

1. Бернштейн С. Б. Проблемы карпатского языкознания // Карпатская диалектология и ономастика. — М., 1972.
2. Востриков О. В. Финно-угорские лексические элементы в русских говорах Волго-Двинского междуречья // Этимологические исследования. — Свердловск, 1981.
3. Герман К. Ф. Оронимы-карпатизмы в украинских говорах Северной Буковины // Симпозиум по проблемам карпатского языкознания. — М., 1973.
4. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках. — К., 1981.
5. Головацкий Я. Географический словарь западнославянских и югославянских земель и прилегающих стран. — Вильна, 1884.
6. Десницкая А. В. К интерпретации балканизмов в карпатской лексике // Общекарпатский диалектологический атлас. Лингвистические и этнографические аспекты. — Кишинев, 1976.
7. Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. — Львів, 1993-1994 — Т. 2-3.
8. Еремья А. И. Орографические термины в карпатской топонимии // Общекарпатский диалектологический атлас. Лингвистические и этнографические аспекты. — Кишинев, 1976.

9. Етимологічний словник української мови. — К., 1982-1989. — Т. 1-3.
10. Зубаль Я. Заповідник України Горгани // Літопис Бойківщини. — 1981. — № 1/33.
11. Иллич-Свитыч В. М. Лексический комментарий к карпатской миграции славян // Известия АН СССР. Отд. лит. и яз. — 1960. — Т. 19. — Вып. 3.
12. Карпатский диалектологический атлас / С. Б. Бернштейн, В. М. Иллич-Свитыч, Г. П. Клепикова и др. — М., 1967.
13. Карпенко Ю. О. Українське-молдавська взаємодія в оронімії Буковини // Восточнославянско-восточнороманские языковые, литературные и фольклорные связи. — Черновцы, 1966.
14. Карпенко Ю. А. Из наблюдений над украинской оронимией // Оронимика. — М., 1969.
15. Карпенко Ю. О. Праслов'янська оронімія Українських Карпат // Записки з українського мовознавства. — Одеса, 1999. — Вып. 7.
16. Карпенко Ю. О. Некарпатські назви Карпат // Записки з ономастики. — Одеса, 1999. — Вып. 1.
17. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов: Названия рельефов // Полесье. — М., 1968.
18. Матвеев А. К. К этимологии русского диалектного челпан // Études Finno-Ougriennes. — Budapest, 1975. — V.10.
19. Мацків Т. Бойківські Карпати // Літопис Бойківщини. — 1983. — № 1/37.
20. Мурзаев Э. М. Словарь народных географических терминов. — М., 1984.
21. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок. — К., 1984. — Ч. 2.
22. Поспелов Е. М. Географическая терминология в микропонимии Восточных Карпат // Микропонимия. — М., 1967.
23. Рудницький Я. Географічні назви Бойківщини. — 2-е вид. — Вінніпег, 1962.
24. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. — М., 1964-1973. — Т. 1-4.
25. Хубшид И. Дославянские и дороманские этимологии // Этимология 1967. — М. 1969.
26. Худаш М. Л. Ландшафтні назви в пам'ятках української актової мови XIV-XV ст. // Дослідження і матеріали з української мови. — К., 1962. — Т. 5.
27. Шульгач В. П. Українські етимології. 21-28 // Мовознавство. — 1997. — № 2-3.
28. Шухевич В. Гуцульщина. — Ч. I // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1899. — Т. 2.
29. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. — М., 1976-1981. — Вып. 3-8.

30. **Юрковокий М.** Термины, обозначающие вершину, в украинском языке // Восточнославянская ономастика. Исследования и материалы. — М., 1979.
31. **Bliča M.** Toponymia Ondavskej a Toplianskej doliny: Slovensko-Rusínske jazykové kontakty v chotárných názvoch. — Prešov, 1996.
32. **Dictionarul limbii române moderne.** — București, 1958.
33. **Hydronimia Wisły.** — Wrocław etc., 1965. — Cz. I. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym.
34. **Hrabec S.** Nazwy geograficzne Huculszczyzny. — Kraków, 1950.
35. **Iordan I.** Toponimia românească. — București, 1963.
36. **Lutterer I., Majtán M., Šrámek R.** Zeměpisná jména Československa. — Praha, 1982.
37. **Machek V.** Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. — Praha, 1957.
38. **Názvy vrchov a dolín Slovenskej socialistickej republiky / Spracovali: Z. Koláriková, M. Majtán.** — Bratislava, 1987.
39. **Polák V.** Toponimický substrát v oblasti slovenských jazyků // Zpravodaj Místopisné komise ČSAV. — 1966. — R. 7. — Č. 3.
40. **Polák V.** Ze studií substrátové toponymie v Čechách. 1. Krkonoše // Onomastické práce. — Praha, 1970. — Sv. 3.
41. **Polák V.** Considérations sur la toponymie balkanique // Onomastica Jugoslavica. — 1973-1974. — T. 3-4.
42. **Udolph J.** Slavische Etymologien und ihre Überprüfung an Hand von Gewässer-, Orts- und Flurnamen // Lautgeschichte und Etymologie. — Wiesbaden, 1980.
43. **Uhlár V.** O názvoch vrchov v Liptove // Onomastický zpravodaj ČSAV. — 1990. — R. 31.